

نکاتی چند در مورد نگهداری و مواظبت از شبکه‌های آبیاری و جلوگیری از تخریبات حاصل از عامل انسانی در شبکه آبیاری دشت مغان

سازمان آب و برق آذربایجان

اصغر رضائی داران

با صرف هزینه و سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی که در چندسال اخیر شبکه‌های آبیاری متعددی بوسیله سازمانهای تابعه وزارت آب و برق ساخته شده و یا در دست ساختمان می‌باشد مسئله حفاظت و نگهداری شبکه‌ها بایستی در درجه اول اهمیت قرار گیرد با اینکه بحث این موضوع تا حدودی خارج از موارد ذکر شده در بند ۷ قطعنامه سمینار گذشته می‌باشد ولی از آنجائیکه شاید منجر به پیشنهاد و در نظر گرفتن تأسیساتی در طرح شبکه‌های آبیاری گردد مطرح نمودن آن چندان بی‌مورد نباشد.

مسئله‌ایکه مورد نظر بنده جهت طرح در این سمینار می‌باشد نگهداری شبکه‌ها بطور اعم نمی‌باشد چه نکات مختلف آن بطور کلی روشن بوده و کم و بیش در امر نگهداری رعایت می‌شود.

ولی شاید بعضی از ما بمیزان خساراتی که بوسیله عامل انسانی و عوامل فرعی وابسته بآن وارد میگردد توجه لازم نکرده باشیم. این خسارات بیشتر در شبکه‌هایی مشهود هستند که اراضی آن بین زارعین تقسیم گردیده و دهات متعددی در داخل یا مجاور شبکه بوجود آمده‌اند و در شبکه‌های آبیاری که اراضی آن بشرکتهای کشت و صنعت و شرکتهای سهامی زراعی واگذار شده باشد این موضوع محدودتر و یا قابل توجه نمی‌باشد. مثالی که در این مورد بنده ذکر میکنم شبکه آبیاری دشت مغان می‌باشد که بنده در چهار سال گذشته بطور مداوم شاهد این خرابکاریها بوده‌ام. خسارات وارده مستقیماً از عامل انسانی و عوامل فرعی آن بتدریج و تا حدودی ناخودآگاه صورت می‌گیرند.

در حاشیه توضیحات بعدی لازمت بعرض برسانم که دشت مغان در زمستان و قسمتی از پائیز و بهار محل قشلاق دامداران ایل شاهسون بوده و در مواقعیکه در این منطقه سکونت دارند از نظر دسترسی باب حتی‌الامکان در نزدیکترین نقطه به کانالهای اصلی شبکه آبیاری چادرهای خود را برپا نموده اقامت می‌نمایند. همچنین زارعین که اراضی شبکه بین آنان تقسیم شده اکثراً از همین افراد ایل شاهسون تشکیل شده‌اند که فقط از چادر نشینی دست کشیده و اسکان یافته‌اند ولی بامردامپروزی هنوز اشتغال دارند. بسادگی حدس زده میشود در شبکه آبیاری که بیش‌بینی هیچگونه تشکیلات و تأسیسات دامپروری نشده باشد و در صورتیکه اینکار بوسیله عده‌ای اشخاص ناوارد و بصورت ابتدائی و غلط صورت پذیرد علاوه بر اینکه نظم و ترتیب خاصی را که در شبکه آبیاری باید رعایت گردد بهم میزنند مشکلات عدیده دیگری هم بوجود می‌آورند اینک علل خسارات و خرابکاریها را باختصار ذکر میکنم:

۱- در طرح شبکه آبیاری موجود مغان پیش‌بینی لازم جهت شرب آب احشام ایلات شاهسون گردیده و در فواصل معین حوضچه‌های آبشخور تأسیس گردیده که بععلل زیر استفاده از این حوضچه‌ها نمیشود.

الف: حوضچه‌ها ظرفیت گله‌های بزرگ احشام را ندارند.

ب: گله‌داران خود را موظف به استفاده از حوضچه‌های ذکر شده نمیدانند و به طری نمودن فواصل کسوتاهی

تنبلی می‌ورزند.

ج : آب حوضچه‌ها در مواقعی که سطح آب کانال ثابت میماند را کد بوده و متعفن میگردد و دامها رغبتی به خوردن آب از آن نشان نمیدهند .

د : رسوبات کانال بعد از مدتی حوضچه‌ها را پر میکنند. بنابراین حشم‌داران گله‌های گاو و گوسفند و گاوپیش خود را برای آشامیدن آب مستقیماً بداخل کانالها هدایت مینمایند .

تصور بفرمائید گله‌های متعدد چهارپایان فوق که بصورت دستجات چندصدتائی هستند روزی چندین بار از دیواره خاکی کانالها جهت شرب آب بداخل کانال سرازیر شده و برمیگردند چه مقدار خاک دیواره بداخل کانال فرو ریخته و بازهم تصور بفرمائید اصلاح و مرمت دیواره داخلی کانالهایی که در حال بهره‌برداری میباشند چقدر مشکل و حتی در بعضی حالات غیرممکن میگردد .

۴ - شستشوی رخت و ظروف : تمام ساکنین دهات مجاور کانالها رخت و ظروف خود را در آب کانال میشویند بطوریکه در مقابل تمام دهات دیواره کانالها در اثر فرسایش تدریجی از بین رفته و کانالها در این نقاط از نظر بستر ناستری که دارند به زودخانه بیشتر شباهت دارند تا به یک کانال سرتب و منظم .

۳ - شستشوی احشام : گله‌داران در مواقع معین از سال احشام را شستشو میدهند که اینکار در دشت مغان با استفاده از آب کانالهای شبکه آبیاری صورت میگیرد و گاوپیش‌ها که طبق عادت . ساعتی از روز باید در آب زندگی نمایند نیز از کانالهای شبکه آبیاری باین منظور استفاده مینمایند . که این عمل نیز یکی از عوامل خرابکاری تدریجی در کانالها و انهار شبکه آبیاری میباشد .

۴ - شستشوی پشم گوسفندان : دامداران ایل شاهسون که در اوایل بهار پشم گوسفندان را سیراشند برای شستن و پاک کردن آنها بازار کانالهای شبکه آبیاری استفاده میکنند باین ترتیب که پشم‌ها را روی مسطح سیمانی ساختمانهای بتونی کانالهای پهن کرده و آب زیادی روی آن میریزند که بتدریج خاک پشت ساختمانهای بتونی شسته شده و چه بسا باعث شکستگی در این ساختمانها میگرددند .

۵ - استفاده از خاک دیواره کانالها بمنظور تهیه خشت : ساکنین دهات که با افزایش افراد خانواده محل سکونت خود را توسعه میدهند با اینکه مجاور هر دهکده‌ای محلهای مناسب جهت استفاده از خاک آن برای تهیه خشت و غیره وجود دارد و برایشان نشان داده شده ولی بعلت اینکه خاک دیواره کانال نزدیکتر باب بوده و تهیه گل و ملات آسانتر میباشد بدین ترتیب یکی دیگر از عوامل مخرب بوجود میآید .

۶ - برداشت و حمل آب بداهات دور دست : ایلات شاهسونیکه محل سکونت آنها دورتر از شبکه آبیاری قرار گرفته‌اند و محل سکونت آنان فاقد آب میباشد بوسیله تراکتور و تریلی که مقدار زیادی بشکه خالی بارزده شده آبرا از کانال پرنموده و بداهات فوق حمل میکنند . در نقاطی از کانالها که اینکار روزانه چندین بار تکرار میشود خرابی چشمگیری بوجود میآید .

۷ - ماهیگیری و آبتنی : ساکنین دهات داخل شبکه که برای آبتنی و شنا و ماهیگیری داخل کانالها میگردند نیز باین عمل باعث خرابی دیواره کانال میگرددند .

مأمورین و مسئولین شبکه آبیاری با صدور بخشنامه‌ها و ارشاد و راهنمایی سردم نتوانسته‌اند از ادامه این خسارات جلوگیری نمایند . تعداد افراد و مأمورین شبکه آبیاری که بتوانند در سرتاسر شبکه کنترل و جلوگیری از این کارها را بعهدہ گیرند کافی نبوده و تأثیر قطعی نداشته است . برای مدت محدودی نیز کنترل این کار را افراد ژاندارمری محل باشدت عمل بعهدہ گرفتند که بازهم بعلت پراکندگی زیاد این عوامل و وسعت نسبتاً زیاد شبکه آبیاری موقعیتی حاصل نشد . اینک یکی از کارهای پردردسر ما که هزینه نسبتاً زیادی نیز در بردارد این است که عده‌ای ماشین آلات سنگین دائماً بعنوان اکیپ اصلاح شبکه در طول کانالها راه افتاده و مسئول ترمیم و مرمت این نوع خرابکاریها باشد .

بنده با اجازه بیش از این از ادامه بحث در این مورد خودداری میکنم و فکر میکنم با همین مختصر توضیحات به اهمیت موضوع پی‌برده باشیم و امیدوارم نتوانسته باشم مشکلاتمان را همانطوریکه هست تشریح نمایم .

اینک بنده پیشنهاد میکنم اولاً : در طرح شبکه‌های آبیاری در موارد مشابه باین موضوعات ظاهراً کم اهمیت که عملاً مشکلات عمده ببار میآورند توجه لازم و کافی مبذول گردد و در مطالعات اولیه مد نظر قرارگیرد و راه حلهای

عملی ارائه گردد. مثلاً در مورد اول پیشنهاد محل‌های مخصوص آبخش‌خور راه حل اساسی بوده که بعلمت معایب ذکر شده استفاده‌ای نمی‌گردد و بنده فکر میکنم چنانچه بجای حوضچه‌های ذکر شده در فواصل کوتاه‌تری دیواره کانال بتونی ساخته میشد البته بشکل ساده‌ای که هم احشام بتوانند بعنوان آبخش‌خور مستقیماً از خود کانال استفاده نمایند و از طرف دیگر فرسایشی در دیوار کانال حاصل نمیشد. هم اجرای آن هزینه کمتری صرف میکرد و هم راه حل عملی‌تری بوده است.

همچنین ایجاد تأسیساتی در دهکده‌های داخل و مجاور شبکه‌های آبیاری جهت شستشوی رخت و ظروف، از خرابکاریهای حاصل از مورد دوم جلوگیری خواهد نمود.

ثانیاً: پیشنهاد میکنم قوانین و مقررات خاصی برای محافظت شبکه‌های آبیاری و جلوگیری از خسارات حاصله از عوامل غیر طبیعی با استفاده از عواملی که در شبکه‌های آبیاری فعلی باعث خرابی میگردد و همچنین سایر عوامل قابل پیش‌بینی وضع گردیده و جهت اجراء به دستگاههای ذینفع و دستگاههای انتظامی ابلاغ گردد.

در پایان عرایضم از شرکت‌کنندگان محترم سمینار خواهش میکنم چنانچه نظریات اصلاحی و تجارب عملی در اینمورد داشته باشند ما را راهنمایی فرمایند.